

PSIHOPEDAGOŠKI PROBLEMI PREDBRAČNIH ODNOSA

Mihály Szentmártoni

1. UVOD

Za psihologa je nezahvalan posao i pomalo opasan pothvat pisati o predbračnim seksualnim odnosima. Zadatak postaje još riskantniji kad je riječ o psihologu-vjerniku. Razlog za ovu suzdržljivost ne nalazim u nespojivosti psihologije kao znanosti s religioznim nazorom na svijet ili s kršćanskim moralom, nego u nepostojanju jedinstvene i univerzalno prihvaćene *psihološke antropologije*. Kad psiholog piše o čovjeku, onda odnekud posuđuje jednu antropološku viziju, iz neke filozofije – životne ili akademske, svejedno – pa filtrira rezultate psihologijskih istraživanja kroz tu antropologiju. Otud pojava, da se isti fenomen može protumačiti na različite, katkad suprotne načine. Kroz ovaj rad provlači se *kršćanska antropologija* koja uzima u obzir i čovjekovu vertikalnu dimenziju, tj. njegovu usmjerenost na Boga i uvjetovanost njegova ponašanja od ove usmjerenosti.

Druga poteškoća proizlazi iz samog predmeta ove rasprave, a to je *ljudska seksualnost*. Ona je funkcija *čitava čovjeka*. Stoga, ako joj pristupimo *samo* psihološki, posljedica će biti reduciranje, i konsekvantno, iskrivljivanje pravog značenja seksualnosti. (Kasnije ćemo vidjeti da je psihološki vid samo jedna od sedam dimenzija seksualnosti.) Ako se seksual-

nost želi tretirati u cijelosti, psiholog nužno izlazi iz granica svoje kompetentnosti i postaje pomalo i filozof, i teolog, i moralist, i sociolog.

Ipak, što može reći psiholog o predbračnim odnosima, a da pri tom ne prekorači svoju kompetentnost? Mislim da može pokazati, na temelju poznavanja nekih osnovnih zakonitosti dinamizma ljudske psihe, da je neka manifestna pojava na razini simptoma, znak nekog dubljeg događanja, odnosno indikacija, pokazatelj stupnja zrelosti dotične osobe. (Jasno je da se i u ovoj tvrdnji osjeća antropološka pretpostavka: što se može smatrati, odnosno što tko smatra *zrelom ličnošću*?). Mislim da se *samo o tome može zakonito raspravljati* s pozicija psihologije. Stoga će i moje tretiranje problema predbračnih odnosa – u onom dijelu koji se tiče psihologijskog pristupa – slijediti ovu logiku. Moja teza glasi: *(Svaki) predbračni odnos jest simptom manjkavog shvaćanja ljubavi i kao takav ukazuje na neke neriješene probleme u procesu sazrijevanja*.

Jasno je da gornja tvrdnja nije u prvom redu – i uopće nije – *moralna* kvalifikacija, tj. ne govorimo o *grešnosti*, pa čak ni o dopustivosti, odnosno nedopustivosti pojedinih čina (tim više što postoje gradacije i nijanse od slučaja do slučaja), već o deficijenciji, manjkavosti shvaća-

nja ljubavi u jednoj ili objema osobama. Iz toga slijedi da ne želimo donositi generalne zaključke, već samo predložimo (i testiramo) jedan mogući pristup za razumijevanje pojave predbračnih seksualnih odnosa.

2. SEKSUALNOST KAO LJUDSKI FENOMEN

S obzirom na predbračne spolne odnose danas vladaju dva suprotna stava. S jedne strane stoji *propaganda* za predbračne odnose (makar nesvjesna i možda nenamjerna preko reklama i predlaganja takvih uzora, čija je glavna karakteristika težnja za natprosječnim seksualnim „ostvarenjem“). Tome nasuprot stoji moralističko osuđivanje i beskompromisna *borba protiv* svake intimnosti prije braka, ne ulazeći dublje u razumijevanje problematike s točke gledišta samih mladih ljudi. Zanimljivo je pri tom što se i jedni i drugi pozivaju na „narav“ (prirodu). „Seksualno je druženje uvijek naravno“ – argumentiraju prvi. „Seksualni su odnosi naravni samo u braku“ – suprotstavljaju im se drugi. Već ova okolnost, tj. da se dva tako suprotna stava mogu graditi na *istim temeljima* i dokazivati *istim argumentima*, dovoljna je opomena da budemo skrajnje oprezni s izrazom „narav“ i „naravno“ („prirodno“). (Tu se opet osjeća ono što smo ranije rekli o implicitnim antropologijama: svatko misli na „svoju“ narav, tj. kako je shvaća on ili njegova antropologija.)

Pri tom se zaboravljaju dvije istine o čovjeku. Prvo, da se „naravnim“ u biološkom smislu kod čovjeka mogu smatrati samo one *funkcije* koje izmiču kontroli volje: izmjena tvari, rast, promjene tijela, a na području seksualnosti: menstruacija i noćne polucije. Drugo, zaboravlja se da na čovjekovu narav spada i *razum*. Zar nije čovjekova definicija da je „razumno biće“? Stoga seksualnost ne spada u gornju kategoriju „naravnih stvari“ u smislu bioloških datosti, nego u one pojave koje se mogu, dakle i *moraju*, kontrolirati razumski da bi bili uistinu *ljudski* čini. Uostalom, i jezik nam to svjedoči kad govorimo o seksualnom *ponašanju*, a ne procesu. Seksualnost u čovjeka nešto je što se uči i što je podloženo socijalizaciji, odnosno razumskoj

mišljenja

kontroli. Stoga svaki pokušaj da se seksualnost „naturalizira“ znači njenu „denaturalizaciju“ i dehumanizaciju (Duss-von Werdt/Hauser, 97).

Seksualnost je *temeljna čovjekova funkcija*. To znači da se ona može smisleno razumjeti samo iz perspektive cjeline ljudske osobe. Zašto je to važno isticati? Zato jer se danas često govori o „seksualnom životu“ u smislu *kao da* seksualnost ima svoj vlastiti, od cjeline ličnosti nezavisan život. Kad kažemo „čitava čovjeka“, onda mislimo na konkretnog čovjeka, koji je odrastao u određenoj kulturi i ima određeno iskustvo iza sebe. Za razumijevanje seksualnosti treba imati pred sobom kompleksnost ljudske osobe.

3. ZAŠTO SE MLADI LJUDI UPUŠTAJU U PREDBRAČNE ODOSE?

Prvi korak u psihološkom tretiranju problema predbračnih odnosa predstavlja *traganje za motivima*. Zašto se mladi ljudi (govorimo o njima, dakle nije riječ o vanbračnoj vezi!) upuštaju u seksualnu aktivnost prije braka (pri tom se uključuje i pretpostavka da još ne žele stupiti u brak)?

Prema rezultatima jedne ankete (tzv. Schofield-anketa) neki od najčešće priznatih motiva sa strane samih mladih jesu ovi:

	mladići	djevojke
seksualna želja:	64%	10%
zaljubljenost:	10%	42%
znatiželja:	25%	13%
utjecaj alkohola	3%	9%

Već nam letimičan pogled na ove brojke govori da su osim ljubavi svi ostali *neosobni* motivi. Mislim da je ovo vrlo važan podatak i vrijedno je da se njime pozabavimo. Ako već po samom priznanju mladih ljudi predbračni odnosi kod njih u većini slučajeva imaju neosobnu funkciju, to nam predstavlja važan ključ za razumijevanje problema predbračnih odnosa: oni na taj način postaju *simptom* nekog dubljeg dinamičnog zbivanja u njima. Jer ljudska je seksualnost zapravo tajanstven i složeni *govor*. Ali samo malo ljudi ima jasnu predodžbu o tome što im njihova seksualnost poručuje. Već smo spomenuli u uvodnim razmišljanjima da

ljudska seksualnost nije samo biološka pojava, koja ima svoj jedini korijen u nagonima, već je uvijek i *refleksija*, pa makar ta refleksija bila slaba i sakrivena: ona je uvijek refleksija o našoj *čitavoj ličnosti* (Kennedy, 23). Kao govor, seksualnost kazuje više nego samo biološko reagiranje. Ona je vrlo konstantna i informativna poruka: izražava ono što jesmo, zatim našu snagu, ali i *neriješene probleme*. Na koji se način očituje ovaj govor? Ili drugim riječima: pogledajmo što sve može poručiti neosobna seksualnost. Među neseksualnim motivima zbog kojih se mladi upuštaju u predbračne odnose najčešće se susreću slijedeći:

3.1. Da se stekne priznanje sa strane vršnjaka.

Osjećaj prihvaćenosti sa strane vršnjaka ima važnu ulogu i izgrađivanju slike o sebi, tj. vlastitog identiteta. Mladi se osjećaju osamljeni i izolirani ako im se čini da ih drugovi ne prihvaćaju. Ta potreba za prihvaćenošću i pritisk sa strane grupe vršnjaka jedan je od razloga zbog čega se neki mladi upuštaju u predbračne seksualne odnose: da se „dokažu” pred drugovima. Jasno je da takva seksualnost nije i ne može biti izražaj zrele ljubavi, nego je u prvom redu znak konfuznog identiteta.

3.2. Pobuna

Drugi neseksualni cilj zbog kojeg se mladi eventualno upuštaju u seksualne odnose jest pobuna protiv roditelja, odnosno njihovih normi i ideala. Roditelji su uglavnom oni koji ograničuju seksualnu aktivnost svoje djece. Mladi se bune jer im se čini da im je time ograničena i samostalnost i neovisnost. Takvo seksualno iskustvo na temelju pobune obično ne donosi ispunjenje, osobito ako joj se pridruže i drugi oblici pobune kao npr. alkohol i droga.

3.3. Izraz neprijateljskih osjećaja

Ovaj je motiv u uskoj vezi s prijašnjim. Neprijateljski osjećaj među generacijama, tj. mladih prema starijima (a i obratno), nije nikakva novost. Naprotiv, nekako spada u normalne

pojave mladosti. Ali katkad mladi razviju u sebi taj osjećaj do skrajnosti, a izvor je neprijateljstva njihova konstrukcija stvarnosti koja uistinu ne postoji. Poznato je da su mladi po strukturi idealisti, uz to imaju vrlo razvijen osjećaj za najranjivije točke odraslih, u prvom redu svojih roditelja. Kaznit će ih i raniti upravo tamo gdje su najosjetljiviji, a to je područje seksualnosti za većinu odraslih, roditelje. Možda mladi imaju pri tom osjećaj zadovoljstva, ali ne istinski seksualni doživljaj. Nakana je bila povrijediti i kazniti roditelje, a ne ljubav prema partneru.

3.4. Bijeg i izlaz iz poteškoća

Seksualnost općenito, pa tako i predbračni odnosi, može se upotrebljavati i kao izlaz iz drugih psihičkih poteškoća. Mladi bi htjeli pobjeći od kuće jer se tamo osjećaju sputani „nerazumnim” zahtjevima roditelja. Taj se motiv (pa makar osoba toga nije svjesna) nalazi u pozadini slučajeva kad mlade djevojke zatrudne i tako prisile partnera na brak da ih na taj način „oslobode tiranije roditeljske kuće”.

3.5. Poziv u pomoć

Seksualna aktivnost mladih može značiti i poziv u pomoć putem skretanja pažnje roditelja na sebe. Tada svoju seksualnu aktivnost ne kriju pred roditeljima. Mnogi roditelji, na žalost, ignoriraju to ili se psihički blokiraju pred takvim porukama svoje djece. Oni se zavaravaju uvjerenjem da je to samo prolazna faza u razvoju djece. A stvarna je poruka tih čina vapaj za brigom, ljubavi; tjeskoba pred pitanjima života, pred budućnošću, itd. Mladi su nerijetko puni tjeskoba: jesu li normalni, jesu li adekvatni u svom spolu? Direktno se ne usude obratiti roditeljima, pa katkad biraju najmanje efikasna sredstva da svrate na sebe njihovu pažnju.

Dramatičan oblik tih poziva jesu samouništavajući, destruktivni čini mladih, npr. promiskuitet, izmjena partnera i sl. Poznato je inače da se kod mnogih mladih javljaju maštanja o nestajanju, samoubistvu. U tom slučaju predbračni odnosi simptom latentne depresije, samoće, izoliranosti, difuznog identiteta. U tu

kategoriju spadaju, jasno, i stvarni pokušaji suicida, uzimanje droge, i namjernom nepažnjom izazvane prometne nezgode (Kennedy, 120).

Drugu podvrstu ove grupe čini *traženje ljubavi*. Mlade djevojke koji put sanjare o trudnoći, djetetu zbog toga što u djetetu vide izvor ljubavi. Misle da će svoju ljubav moći pokloniti djetetu te istodobno postići zadovoljstvo i ispunjenje svoje praznine djetetovom odanošću i ljubavlju prema njima. No takva se mlada majka obično teško razočara poslije poroda kad se mora suočiti sa stvarnošću života s djetetom, budući da novorođenče ne zadovoljava ni najmanje njene tajne želje. Ona zbog toga može razviti negativne i neprijateljske osjećaje prema djetetu.

Analizirajući ovako funkciju i poruke predbračnih odnosa, postaje jasno da oni u većini slučajeva predstavljaju *odgojni*, a ne toliko moralni problem. Može li se nešto učiniti da se to predusretne, i što se može učiniti?

4. PEDAGOŠKI VIDOVI PROBLEMA

Danas se mnogo govori o „cjelovitom odgoju”, tj. o odgoju čitavog čovjeka, razvijanjem svih njegovih sposobnosti i mogućnosti. Taj bi se ideal trebao primijeniti i na seksualni odgoj. Njemački je pedagog *Klaus Thomas* na vrlo uvjerljiv i pregledan način razradio taj princip. Njegovo je polazište da se seksualnost ne tiče samo pojedinih ili specifičnih područja čovjekova života, nego prožima čitavu njegovu osobu i očituje se gotovo na svim područjima života. To je, primjećuje Thomas, u teoriji dobro poznato, no u praksi seksualnog odgoja ta činjenica nije našla svoju odgovarajuću primjenu (Thomas, 5). On je čitavo područje seksualnosti podijelio na *sedam dimenzija* koje su od podjednake važnosti za zdravu, uravnoteženu seksualnost.

4.1. Anatomsko-biološka dimenzija

Danas se više ne raspravlja o tome da li mladim ljudima treba prenijeti što više informacija o činjenicama seksualnosti ili ne, nego je pitanje *kako* prenijeti te spoznaje na najsvrsimišljenja

shodniji način. Potrebno je da se seksualnost već na toj razini smjesti u *cjelinu ljudskog tijela*, dakle u okvir razlike o cjelokupnoj tjelesnoj građi, a sve to u vidu životnih funkcija spolova.

4.2. Fiziološko-funkcionalna dimenzija

Thomas se ovdje poziva na opći fiziološki princip: Jedan organ ne samo da *ima* neku funkciju nego on *jest* ta funkcija. To znači da se jedan organ može smisleno razumjeti samo polazeći od njegove zadaće i rada. Patologija je prošla razvojni put od organske patologije do sistematske patologije, što znači da nema izolirane patologije: ako je bolestan jedan organ, bolesno je čitavo tijelo. Na isti se način spolni organi ne mogu razumjeti izolirano od njihove funkcionalnosti. Spolnost je smisljena samo u cjelini ljudske osobe koja je ili muško ili žensko i kao takva osposobljena za prokreaciju novog života.

Gornje dvije dimenzije, tj. biološka i fiziološka, uključuju jedan središnji pojam, koji osobito jasno dolazi do izražaja na području seksualnosti: bios, život. Stoga je ispravan stav ovdje: Seksualnost? – Da! Ali u svoje vrijeme i u svojem životnom određenju.

4.3. Individualno-psihološka dimenzija

Od puberteta nadalje u središtu seksualnog odgoja stoji psihološka dimenzija. Mladi se moraju suočiti s napetostima, iskušenjima, nemir, disharmonijom, čežnjama i brigama. Cilj je odgoja da mlada osoba stekne *poštovanje* pred nekom drugom osobom, pred jednim „Ti”, pred partnerom s kojim će dugo vremena dijeliti život. Pozitivna slika vodilja pri tom je harmoničan brak kao ideal: životna zajednica za koju se isplati čekati i raditi, pripremati se za nju putem svagdanjih dužnosti.

4.4. Socijalno-psihološka dimenzija

Seksualnost se ne može odvojiti niti od njezne društvene uloge. Zadatak je odgoja ovdje da mladi čovjek nađe svoje „Ja” da bi se mogao okrenuti jednom „Ti” te na taj način os-

tvarili i zajedno dorasli do „Mi”. Riječ je o osposobljavanju odgajnika za zrele međuljudske kontakte: *odgoj za partnerstvo*. To znači izgrađivanje stava u kojem se traži dobro i radost drugoga, zanima se za njegov rad i sudjeluje u njegovim brigama.

4.5. Dubinsko-psihološko-psihijatrijska dimenzija

U našem kontekstu to znači da se seksualni odgoj ne može odvojiti od odgoja *karaktera*. Ideja vodilja je poznati moto: Upoznaj samog sebe! A to uključuje dinamičnu strukturu ličnosti. Pojednostavljeno: riječ je o razrješenju osnovnog konflikta između nagonskog i razumskog u čovjeku. Ako se taj problem ne riješi pozitivno, seksualnost ostaje nešto kompulzivnoga.

4.6. Moralno-etička dimenzija

Osnovni je zadatak razlučiti dobro od zla na području seksualnosti. Ideje vodilje su: odgovornost za vlastito djelovanje, tj. prihvaćanje posljedica, i dobrobit druge osobe. Cilj je *odgoj savjesti* i produbljivanje refleksivnosti. Ukratko, odgoj za otkrivanje životnih vrijednosti. Danas već i u psihologiju nanovo ulazi neko vrijeme prognani pojam „objektivne vrijednosti”, tj. vrijednosti koje nadilaze čovjeka u smislu da ih nije on stvorio, pa ih mora poštivati: život, moralni red.

4.7. Religiozno-kršćanska dimenzija

Osnovni je zadatak odgoj za vjeru koja prihvaća da je stvaranje čitavog čovjeka, uključujući i njegovu seksualnost, po sudu samog Stvoritelja „nešto vrlo dobro”. Ta spoznaja utemeljuje osnovno prihvaćanje života i pozitivan stav prema svemu stvorenom. Iz takvog stava rađa se zahvalnost za sebe i svoje tijelo. Jedino je ona sposobna razriješiti tjeskobu i strah; ona stvara prostor za radost i opuštenost. Kršćanski odgoj dodaje još jedan elemenat koji je karakterističan za nj: iskustvo oprostjenja. Jedino sposobnost znati oprostiti daje šanse da se život može uvijek iznova započeti. Osnovni

cilj religioznog odgoja u našem kontekstu jest *zdrava harmonija* između religioznog i erotskog.

5. NEKI PSIHOLOŠKI RAZLOZI ZA SUZDRŽLJIVOST PRIJE BRAKA

Premda smo rekli da psihologija kao takva ne zalazi u moralnu kvalifikaciju pojedinih čina, ipak postoje i neki *psihološki razlozi* koji govore u prilog suzdržljivosti prije braka. Riječ je o negativnim posljedicama koje predbračno seksualno iskustvo može imati za kvalitetu kasnijeg braka.

Prvo seksualno iskustvo ima izvanredno značenje bilo u pozitivnom bilo u negativnom smislu. U pozitivnom: djevojka u prvom redu, ali sigurno i muškarac, ostaje afektivno vezana uz to prvo iskustvo. Ako je to iskustvo nije bilo s budućim bračnim drugom, u kasnijem seksualnom životu i nehotice će se uvijek uspoređivati stvarnog bračnog partnera s tim prvim iskustvom, što može s vremenom potkopati afektivnu povezanost. No češće su negativne posljedice, kako ćemo malo kasnije vidjeti, pa ako je prvo iskustvo negativno, ono može determinirati hedonistički ton svih kasnijih odnosa, tj. osnovni stav prema seksualnosti postaje negativan (von Gagern, 164).

Možda ne ulazi direktno u ovu raspravu, ali dobro je spomenuti i ovo: opasnost postoji i za eventualno začeto dijete. U slučaju neželjene trudnoće moguća su tri rješenja: (1) mladić ženi djevojku zbog djeteta. Mnogo brakova nastaje da se „popravi” krivi korak. Praksa dokazuje da takvi brakovi ne spadaju među najsretnije. (2) Majka ostaje sama s djetetom, zaposlena, samostalna. Dijete je u tom slučaju najčešće izručeno dobroti drugih: jaslica, rođaka, bake ili susjeda. Nema oca. (3) Neki zagovaraju kao možda još najbolje rješenje usvajanje djeteta (von Gagern). Tom „rješenju” ne treba komentara! Svakako stoji da neželjeno „predbračno” dijete prouzrokuje više briga no radosti.

Rekli smo ranije da je seksualnost određeni *govor*. Poruka svakog ljubavnog (spolnog) čina jest: „Nas dvoje smo jedno.” Ako se isključi brak, onda je svaki takav čin *objektivna laž*, jer čin nije u skladu s porukom tog istog čina.

Ta odlučnost da će pripadati jedno drugom dolazi do izražaja samo u bračnom obećanju: voljet ću te do kraja, tj. biti s tobom i uz tebe, do smrti. Ljudi premalo reflektiraju nad tom zadanom riječju.

Svaka zaljubljenost prije braka znači probu, ispitivanje da li je osoba ona „prava”, pa uključuje, i treba da uključuje, i mogućnost razilaženja bez povrede osobe. Distanca, suzdržljivost osigurava *slobodu* koja je potrebna ljubavi da bi mogla reći odgovorno „Da”. Pre-rana intimnost nerijetko tako određuje afektivnost, da mimo, ili čak protiv volje jednog ili oba partnera, može dovesti do braka. Osjećaju se dužnim da stupe u brak. Taj aspekt predbračnih odnosa vrlo je dobro obradio kod nas *Ivan Fuček* u svojoj knjizi „Predbračna ljubav” (str. 141–144). Fizičko sjedinjenje u predbračno doba, pa čak i među zaručnicima, svršava blokiranjem daljnjeg uzrasta ljubavi. Na temelju iskustva iz bračnog savjetovališta mogu potvrditi da se takvi „prisilni” brakovi kasnije osvećuju. Ti ljudi nekako uvijek ostaju stranci jedno za drugog.

Kad bi predbračni odnos trebao imati pozitivnu funkciju za budući brak, onda bi se to moralo odraziti u kasnijem zadovoljstvu i vjernosti u braku. Na sreću, tu pretpostavku nije teško ispitati. Postoje istraživanja koja su upravo to proučavala. Prema rezultatima takvog istraživanja, predbračni odnosi s partnerom, različitim od kasnijeg bračnog druga, stoje u blagoj negativnoj korelaciji s prilagođenosti u braku.

Premda nije najjači argument, neki zagovaraju predbračnu uzdržljivost s točke gledišta pojedinca i društva (Kennedy, 125). Seksualni se užitak mora razvijati, nije datost prve bračne noći, tj. kod prvog iskustva. A predbračni odnosi kod mladih su toliko naglašeno usmjereni upravo na užitak da izazivaju suprotan efekt: blokiranje sposobnosti za daljnji razvoj. Ako pak mladi ljudi „skupljaju” različita seksualna iskustva, to se obično događa u takvim okolnostima da izaziva ili tjeskobu, ili brigu zbog posljedica, ili osjećaj krivnje, ili razočaranje. Sve to vodi do zaključka da prerana i „nezakonita” seksualna aktivnost rezultira u *negativnom stavu* prema seksualnosti, umjesto da

pomaže daljnjem rastu i integralnom kompletiranju sveukupne ljudske ličnosti.

ZAKLJUČNE REFLEKSIJE

Govorili smo o *nekim* psihopedagoškim *problemima* predbračnih odnosa. To sigurno nije sve što se o toj temi može i treba reći. No vjerujem da nas i ovi nabačeni podaci mogu potaknuti na razmišljanje i na ispit savjesti: u kojoj smo mjeri možda upravo mi odrasli – roditelji i odgojitelji i čitavo društvo – krivi za mnoge suviše poteškoće naših mladih?

Katolički moral zahtijeva, bez sumnje, mnogo više odricanja i askeze nego što je današnji (prosječan) čovjek to spreman prihvatiti i dopustiti. Zbog toga se brzo i olako poziva na psihološki protudokaz: ovakva apstinencija da ima za posljedicu neurotske ličnosti. No pri tom se ne daje odgovora na suprotnu teškoću: da pretjeranosti na području seksualnosti, razmaženost s obzirom na ugodnosti, prerana iskustva na području seksualnosti, nedostatak poštivanja autoriteta i moralnog zakona čine čovjeka *još neurotičnijim*. To ne treba dokazivati, dovoljno je pogledati oko sebe (i u sebi!). Jer pretjerana permisivnost i orijentiranost na „ugodan život” (čitaj: princip ugone) čini osobu nesposobnom da prihvati stvarnost, koja – htjeli mi to ili ne – *ipak* uključuje i autoritet, i moralne norme, i odricanje, i frustracije. Možda nije na odmet spomenuti kako poznati psiholog Rene Spitz u odgoju male djece zahtijeva optimalnu frustraciju, koju s druge strane balansira iskustvo ljubavi i familijarnosti. To vrijedi, uvjeren sam, još više za seksualnost.

Današnje probleme na području seksualnosti nadvladat ćemo samo tako da učinimo život *zahtjevnijim*, da ponovno *čovjeka* smatramo ciljem i da otkrijemo *smisao života*. Ili, kad je riječ o našim mladima, da naš odgoj ne bude permisivan, već odgoj za ideale. Duhovna kriza naše epohe možda se nigdje ne očituje tragičnije nego u susretu spolova i na području vrednovanja seksualnog morala. Kad je riječ o odgoju za brak, onda to znači imperativ da se vratimo na istinski korijen partnerstva, a to je ona ljubav koja i u ljubljenoj osobi prepoznaje

„bliženjega” baš onako kako nam to kaže Matejev tekst 25,40.

BIBLIOGRAFIJA:

DUSS-von WERDT, Josef und HAUSER, Georges Andre, *Das Buch von Liebe und Ehe*, Olten und Freiburg im Breisgau, Walter-Verlag.

FUČEK Ivan, *Predbračna ljubav*, Zagreb, FTI, 1974; također članak u: *Obnovljeni život*, 1973, str. 524–537.

GAGERN von Friedrich, *Eheliche Partnerschaft*, München, Manz Verlag, 1963.

KENNEDY Eugen, *Handbuch der Sexualberatung*, Graz, Styria, 1979.

SCHLEGELBERGER Bruno, *Vor- und ausser-ehelicher Geschlechtsverkehr*, Remscheid, St. Paulus, 1970.

THOMAS Klaus, *Sexualerziehung*, Stuttgart, Thieme Verlag, 1969.